

ВІДГУК

офіційного опонента доктора філософських наук, доцента, завідувача
кафедри філософії, соціології та політології
Державного торговельно-економічного університету

Кравченко Алли Анатоліївни

на дисертацію

Матусевич Тетяни Володимирівни

**«Філософська парадигма наукової освіти: стратегії і практики розвитку
відповідального громадянства»,**

подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук
за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти

Актуальність дослідження філософської парадигми наукової освіти в контексті розвитку відповідального громадянства не викликає сумнівів. Дисертація Тетяни Володимирівни Матусевич, в якій обґрунтовується евристичний потенціал наукової освіти для розвитку відповідального громадянства, видається нам актуальною, теоретично і практично значущою, особливо для України, яка перебуває у стані затяжного транзиту, кінцевою метою якого є утвердження нашої держави в якості повноправного члена європейського політичного та культурного проекту. Складні процеси модернізації суспільства, у кінцевому своєму вигляді, є сумою ефективних змін у ключових суспільних сферах – політиці, економіці, освіті тощо. Модернізація системи освіти є надзвичайно релевантним питанням глобального порядку денного, адже сучасне суспільство орієнтоване на людину, здатну до прийняття нестандартних, відповідальних рішень (відповідальних перед самою собою та перед суспільством), готову до самостійного пошуку та освоєння знань на засадах безперервної освіти, міжкультурного діалогу, що актуалізує проблему розвитку відповідального громадянства засобами наукової освіти.

У цій роботі авторка досліджує роль наукової освіти у формуванні відповідального громадянства, зокрема, через філософське осмислення процесів, які забезпечують сталий розвиток суспільства.

Рецензована дисертація складається із вступу, п'ятих розділів, висновків до розділів, загальних висновків та списку літератури. Новаторським є підхід до вибору дослідницьких напрямів роботи: дисертація охоплює широке коло тем, включаючи аналіз університетської екосистеми як середовища для розвитку відповідального громадянства, а також розглядає питання культури демократії, персональних епістемологій викладачів, і концепцій відповідальних досліджень та інновацій. Значна увага приділяється також інноваційним практикам та технологіям, зокрема, цифровій громадянській освіті і використанню штучного інтелекту для розвитку відповідального громадянства.

Хочеться підкреслити, що робота відповідає сучасним вимогам до структури дисертацій і оформлення посилань на літературу. Вступ чітко окреслює актуальність досліджуваної проблеми, мету, завдання, а також теоретичне та практичне значення дослідження. Важливо зазначити, що авторка добре обізнана із сучасною філософською літературою та останніми дослідженнями у сфері філософії освіти. Т. В. Матусевич продемонструвала високий рівень володіння методами наукового дослідження, ефективно застосовуючи їх для аналізу предмета власного наукового пошуку. Посилання на роботи інших дослідників подані в цікавій авторській інтерпретації, що свідчить про вміння полемізувати з іншими авторами. Виклад матеріалу відзначається чіткістю та логічною послідовністю, що є ознакою високого рівня наукової підготовки авторки.

Методологічна база дисертаційного дослідження Т.В. Матусевич є релевантною до заявленої мети. Зокрема, дисертантка плідно використала можливості міждисциплінарного підходу, а сам заявлений перелік методів та підходів не є декларативним, а «працює» в межах евристичності, він чітко прив'язаний до конкретних дослідницьких завдань дисертації. Не

переобтяжуючи відгук, хотілося би відмітити високий методологічний рівень дисертації.

Серед завдань дослідження логічно і системно виокремлюються наступні: здійснити концептуальну експлікацію філософської парадигми наукової освіти; дослідити філософсько-освітні принципи розвитку відповідального громадянства; проаналізувати евристичний потенціал наукової освіти для розвитку відповідального громадянства; ідентифікувати епістемологічні, концептуальні та методологічні перспективи розвитку культури демократії в освіті; дослідити вплив персональних епістемологій викладачів на розвиток відповідального громадянства в університеті; розглянути онтологічні та аксіологічні перспективи концепції відповідальних досліджень та інновацій; окреслити аксіологічні пріоритети та стратегічні орієнтири університетської освіти для сталого розвитку; проаналізувати стратегії ЄС для розвитку відповідального громадянства засобами наукової освіти в контексті сталого розвитку; дослідити взаємодію управління знаннями та наукової освіти в контексті сталого розвитку суспільства; проаналізувати проблему гендерної рівності в науковій освіті; розглянути концептуальні дискусії та практичні виклики цифрової громадянської освіти; дослідити мультиперспективний розвиток та етичні перестороги технологій штучного інтелекту в освіті для відповідального громадянства; проаналізувати концептуальний фреймворк інноваційного розвитку відповідального громадянства на основі практик ЄС; розглянути праксеологічні моделі розвитку відповідального громадянства засобами наукової освіти; дослідити аксіологічний еklektизм транзитивного українського суспільства як чинник розвитку відповідального громадянства в освіті; визначити виклики та можливості розвитку відповідального громадянства засобами наукової освіти в Україні; окреслити ключові пріоритети, стратегії і практики розвитку наукової освіти для відповідального громадянства в Україні.

Представлена дисертація є ґрунтовним дослідженням актуальної теми, що пов'язує філософські основи наукової освіти з розвитком відповідального громадянства. Авторка демонструє глибоке розуміння філософських, методологічних та аксіологічних аспектів наукової освіти, яка відіграє ключову роль у формуванні суспільно відповідальних громадян у сучасному світі. Слід підкреслити, що дослідниця проаналізувала широкий спектр найактуальніших концептів розвитку сучасної наукової освіти, що дало можливість дослідити стратегії і практики наукової освіти для розвитку відповідального громадянства.

Зокрема, перший розділ дисертації присвячений теоретико-методологічним засадам дослідження, де авторка успішно здійснює концептуальну експлікацію філософської парадигми наукової освіти (підрозділ 1.1.), філософсько-освітній аналіз феномену громадянства (підрозділ 1.2.). Особливо заслуговує на увагу аналіз аксіологічного аспекту евристичного потенціалу наукової освіти (підрозділ 1.3.), що значною мірою сприяє формуванню ціннісних орієнтацій, необхідних для розвитку відповідального громадянства.

Другий розділ дослідження охоплює університетську екосистему як середовище для розвитку відповідального громадянства. Авторка глибоко аналізує культуру демократії в освіті, приділяючи увагу концептуальним, епістемологічним та методологічним аспектам цього процесу (підрозділ 2.1.). Важливо відзначити оригінальний підхід до розгляду персональних епістемологій викладачів (підрозділ 2.2.), які впливають на студентів, а також детальний аналіз онтологічних та аксіологічних перспектив концепції відповідальних досліджень та інновацій (підрозділ 2.3.). Цей розділ є потужним внеском у сучасні дослідження університетської освіти.

У третьому розділі дисертації авторка звертається до проблематики сталого розвитку, підкреслюючи роль наукової освіти у формуванні відповідального громадянства. Особливо цікавими є дослідження аксіологічних пріоритетів та стратегій ЄС у цьому контексті (підрозділ 3.2.).

Авторка продемонструвала глибоке розуміння проблем управління знаннями (підрозділ 3.3) та гендерної рівності (підрозділ 3.4), що свідчить про її ерудованість та компетентність у вирішенні складних наукових питань.

Четвертий розділ дисертаційної роботи присвячений інноваційним практикам розвитку відповідального громадянства, де авторка детально аналізує сучасні цифрові технології (підрозділ 4.1), зокрема штучний інтелект (підрозділ 4.2), та їхній вплив на освіту для відповідального громадянства. Важливими є етичні аспекти використання таких технологій, які авторка розглядає з різних точок зору. Дослідження досвіду ЄС у формуванні інноваційного фреймворку розвитку наукової освіти для відповідального громадянства (підрозділ 4.3) та аналіз праксеологічних моделей також заслуговують на високу оцінку (підрозділ 4.4).

П'ятий розділ дисертації має практичну спрямованість і розкриває перспективи для розвитку наукової освіти в Україні. Авторка ґрунтовно досліджує аксіологічний еkleктизм українського суспільства (підрозділ 5.1) та визначає ключові пріоритети для розвитку відповідального громадянства засобами наукової освіти (5.3). Цей розділ є значущим для розуміння сучасних викликів української системи освіти та пошуку шляхів їх подолання.

Заслуговує на увагу новизна отриманих результатів дослідження. Зокрема, визначення цінностей та смислотворчих орієнтирів філософської парадигми наукової освіти у контексті розвитку відповідального громадянства що базуються на провідних аксіологічних принципах глобалізації, системності, суспільної значущості, співпраці та доброчесності. Т.В. Матусевич доводить, що реалізація вищезазначених принципів відбувається шляхом імплементацій низки стратегій: мультидисциплінарної трансформації наукової освіти, імперативної континуальності наукової освіти, посилення праксеологічної спрямованості наукової освіти, комплексного розширення можливостей педагогічних працівників, розвитку синергетичної співпраці (ст. 36).

Авторка також стверджує, що інтегральною цінністю основних напрямків концептуалізації громадянства є відповідальність, яка визначає як стратегічні цілі, так і праксеологічні орієнтири освітньої діяльності.

У висновках Т.В. Матусевич розгорнуто формулює основні теоретичні та практичні підсумки проведеного дослідження, визначає перспективні напрямки подальших досліджень.

Окремо слід відзначити структурну логіку, впорядкованість дисертаційної роботи. Зокрема, прослідковується кореляція між сформульованими дослідницькими завданнями, положеннями новизни та висновками, а самі завдання сформульовані коректно та сприяють досягненню мети дослідження. Обсяг дисертації Тетяни Володимирівни також відповідає діючим вимогам щодо докторських дисертацій з гуманітарних дисциплін, зокрема, загальний обсяг дисертації складає 420 сторінок, а безпосередньо основна частина дисертації має обсяг 364 сторінки.

Загалом, дисертація є вичерпним дослідженням, яке має високу наукову та практичну цінність. Авторка продемонструвала здатність до самостійного наукового мислення, критичного аналізу та глибокого розуміння складних філософських і освітніх проблем. Дисертація відповідає всім вимогам, що пред'являються до наукових робіт такого рівня, і є вагомим внеском у розвиток філософії освіти та теорії відповідального громадянства.

Загальна позитивна оцінка дисертаційного дослідження не знімає ряду *побажань та зауважень*, реалізація яких, на наш погляд, поліпшила б дисертаційний текст і обґрунтованість тих пропозицій, які виносяться авторкою на захист. Зокрема:

- 1) У своїй роботі дисертантка концентрується на досвіді, стратегіях і практиках розвитку відповідального громадянства засобами наукової освіти в Європейському Союзі. В той же час зовсім не приділяється увага інноваційним моделям, розвинутих в освітніх системах країн Азії (Сінгапуру, зокрема). Радили б звернути на це увагу у майбутніх

розвідках, що, безумовно, збагатить осмислення предмету дослідження.

- 2) На нашу думку, у 2 розділі дисертації «Університетська екосистема як середовище розвитку відповідального громадянства: онтологічні, аксіологічні та епістемологічні аспекти» доцільно було б дати більш розлоге авторське тлумачення визначення «університетська екосистема» з її виразними ознаками та характеристиками, що сприяло більш чіткому розумінню сутності явища. А теза дисертантки, яка стверджує що університетська екосистема, побудована на засадах відповідальних досліджень та інновацій, є потужним інструментом для розвитку відповідального громадянства, лише доповнювала б це тлумачення.
- 3) У дослідженні авторка інколи зловживає оціночними судженнями при викладені матеріалу («беззаперечно», «занадто», «дуже» тощо). З одного боку, авторка має право на репрезентацію власної оцінки, а з іншого боку, вона має бути більш поміркованою та спиратись на масштабну аргументацію, особливо для дисертацій, що подаються на здобуття звання доктора наук.
- 4) В цілому, робота не позбавлена дрібних помилок, надалі було б доречно присвятити більше часу підготовці тексту авторських досліджень.

Разом із цим, зазначені зауваження не мають суттєвого впливу на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Т.В. Матусевич. Робота виконана на високому фаховому рівні, відчувається самостійність, грамотність дослідника, в тексті чітко простежується концепція дисертації, проглядається авторська позиція по головним векторам дослідження. Оцінюючи роботу в цілому, хотілося би підкреслити гармонійне поєднання Т.В. Матусевич як суто теоретичних наукових розвідок, так і орієнтованих на вирішення нагальних для України проблем дослідницьких кроків в межах власного дослідження.

Дослідження Т.В. Матусевич має значну наукову новизну та прагне вирішити одну із вузлових проблем сучасної вітчизняної філософії освіти. Робота і реферат відповідають діючим вимогам МОН України до докторських дисертацій, основний зміст дослідження був у достатній мірі оприлюднений у статтях фахових видань з філософії, в тому числі фахових виданнях України та закордонних виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз.

Аналіз дисертаційної роботи, реферату й переліку опублікованих наукових праць Т.В. Матусевич надає підстави зробити наступний висновок: дисертація «Філософська парадигма наукової освіти: стратегії і практики розвитку відповідального громадянства» за актуальністю та глибиною, обсягом і оформленням, повнотою викладу її основних положень та результатів у публікаціях відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. №1197, а його авторка – Матусевич Тетяна Володимирівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.10 – філософія освіти.

Офіційний опонент:

доктор філософських наук, доцент,

завідувач кафедри філософії,

соціології та політології

Державного торговельно-економічного

університету

А.А. Кравченко

